

УДК 94(477),,1917/1920”

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-9(347)-134-145

Даценко Артем Станіславович,
кандидат історичних наук, викладач суспільних дисциплін
Новомосковського коледжу Дніпровського державного
аграрно-економічного університету,
м. Новомосковськ, Україна.
artyomdacenko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1962-5150>

**СЕЛЯНСЬКИЙ РУХ НА ДОНБАСІ
В БЕРЕЗНІ – ЛИСТОПАДІ 1917 р.
ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНЕ ТА
ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ РЕГІОНУ**

У сучасних умовах надзвичайно важливим є відновлення історичної правди про події, які відбувалися на території нашої країни, в тому числі і на її невід’ємній частині – на Донбасі. Події 1917–1920 рр., виглядають добре вивченими. Але історія селянства такого промислового зараз регіону як Донбас залишається багато в чому „білою плямою”. Однією з малодосліджених сторінок історії селянства Донбасу є селянський рух в 1917 р.

Не можна казати, що до цієї теми зовсім не було прикуто уваги дослідників. Подіям на селі в Донбасі навесні-восени 1917 р. було присвячено роботу О. М. Максимова (1961) та дисертацію Ю. В. Афоніна (1990), але не варто забувати, що ці праці було видано переважно в радянський час, а, значить, історичні події розглядалися там з точки зору радянської ідеології.

Мета дослідження – висвітлити основні прояви та особливості селянського руху на Донбасі в 1917 р. та його впливу на економічне та внутрішньополітичне становище в регіоні.

Хронологічні межі дослідження – з березня по листопад 1917 р.

Географічні межі дослідження – територія Донецької та Луганської областей в сучасних кордонах, включно з тимчасово окупованими територіями.

Автор, досліджуючи події, які відбувалися в Донбасі навесні – восени 1917 р., стояв на позиціях діалектичного розуміння історії. Дослідження проведено з використанням методу аналізу на методологічних засадах, що ґрунтуються на принципах історизму та плюралізму. Автор намагався правдиво і неупереджено оцінювати селянський рух на Донбасі.

Головною причиною селянського руху було невирішене земельне питання, що було величезною та головною проблемою всієї Російській імперії. Після Лютневої революції поряд з активізацією політичного життя в сільській місцевості Донбасу поживався селянський рух. Селяни розпочали самовільне захоплення поміщицьких господарств з метою здійснити перерозподіл землі. Ці виступи розпочалися відразу після Лютневої революції і тривали аж до кінця 1917 р. Переважна більшість виступів проводилася без організаційної допомоги з боку партій лівого напрямку. Селянські виступи відбувалися на всій території Донбасу, більше всього їх було в Бахмутському і Словоносербському повітах. Аналіз селянського руху свідчить, що селяни вже не хотіли чекати перерозподілу землі від влади, вони самостійно намагалися проводити земельні перетворення і боролися за свої права. Так, 2 квітня 1917 р. селяни села Комісарівки Словоносербського повіту прибули у маєток поміщиці Дєпрєрадович і провели обшук. Вони відібрали у поміщиці чотири гвинтівки і домагалися повернення грошей, заплачених ними за оренду землі. Через два дні Муратовський волосний комітет Старобільського повіту прийняв рішення про примусові здачу продовольства за цінами, встановленими селянами, про заборону землевласникам рубати ліс, про обкладання поміщицьких земель новими податками, про проведення обшуків у будинках поміщиків з метою конфіскації зброї (Афонін, 1990, с. 20).

У квітні-травні 1917 р. розгорнулася боротьба в маєтку державного радника, поміщика Карпова. За рішенням Старо-Михайлівської волосної ради селяни зняли з роботи 96 військовополонених у маєтку „Софія” і разом з робітниками Красногорівського заводу проводили обшуки, забирали поміщицьку землю (Там само, с. 21). 29 травня 1917 р. Карпов звернувся до Тимчасового уряду зі скаргою, в якій відзначав, що селяни Старо-Михайлівки і маєтку „Софія”, не звертаючи уваги ні на які заборони, продовжують втручатися у справи його маєтку (Там само).

27 травня катеринославський губернський комісар доносив міністру внутрішніх справ (МВС) Тимчасового уряду, що з різних місць Бахмутського повіту надходять повідомлення про захоплення і розділ сінокосів селянами, навіть у селян-власників. Самовільні заорювання мали місце у Криворізькій волості (Там само).

Наприкінці травня в економії Олексієва селяни постановили реквізувати у землевласника інвентар, кінний завод, 19 тис. голів худоби, а сінокоси взяти за низьку ціну. 31 травня 300 сільськогосподарських робітників висунули вимоги кіннозаводчику Супруну (Таганрозька округа) про прийняття їх на роботу на умовах, що вони самі виробили. За відмову задовольнити ці вимоги, вони прогнали власника і всіх його службовців. Сільськогосподарські робітники захопили маєток у 4 тис. десятин посіву, 2500 коней, 2000 голів великої рогатої худоби,

7000 овець. Супрун звернувся до Тимчасового уряду за допомогою. У червні селяни Селидівської волості конфіскували у поміщика Лефгерова 300 десятин земельних угідь. Він звернувся зі скаргою на селян до Авдіївського волосного комітету, який відмовився розглядати скаргу поміщика. Захоплення землі, врожаю, сінокосів було здійснено селянами Ново-Криниченської волості Таганрозької округи, Смолянинівської волості Старобільського повіту та в інших місцях Донбасу (Там само, с. 20–22).

Наведений фактичний матеріал свідчить, що селяни поступово втягувалися в боротьбу за свої права. Хоча ці селянські виступи були неорганізовані, але представники Тимчасового уряду вже не могли боротися з ними на місцях. Ці виступи вже показували владі, що у випадку невирішення аграрного питання селяни можуть розпочати його вирішення власними силами, що було цілком реально в умовах слабкої влади, прикладом якої був Тимчасовий уряд.

Поступово селянство почало організовуватися і здійснювати перерозподіл землі через виборні органи влади – ради депутатів. Ради і комітети Донбасу, захищаючи інтереси селян, відбирали поміщицькі землі і передавали їх у користування сільським громадам, а іноді своїми постановами закріплювали факти захоплення земель, худоби, інвентарю поміщиків, проведеного за рішенням селянських сходок.

Так, у середині травня 1917 р. в селі Мануйлівка за рішенням волосного комітету селяни зайняли для випасу ділянки землі поміщика Вуїча. Потім мешканці цього села перегнали своїх корів на випас, де утримував свою худобу поміщик. У цей же час Білянський волосний комітет пред'явив товариству Краматорського металургійного заводу позов на користування землею на суму 28 870 карбованців, вимагаючи негайної виплати суми у касу комітету. Через два дні за рішенням Оленівського волосного комітету селяни захопили 440 десятин землі у власника Волконського. Крім того вони вимагали знизити орендну плату до 5 карбованців за десятину на останні 140 десятин сінокошу (Там само).

В червні 1917 року селяни Дружківської волості вирішили орендувати землю поміщика Ізмайлова за низькою ціною, а плату вносити не управителю маєтку, а до каси Дружківської ради. Коли поміщик відмовився виконати вимогу селян, за рішенням Дружківської, Суровської та Яковлевської рад було захоплено 300 десятин люцернового поля, скошених луків, взято чотири сінокосилки і кінні граблі. Земельні комітети у Бахмутському, Слов'яносербському та Маріупольському повітах взяли під свій контроль збирання податків з селян, рішуче боролися проти пілг, які Тимчасовий уряд надавав поміщикам. Були випадки обкладання підвищеними податками маєтків поміщиків (Там само, с. 26–27).

Селянський рух тривав на Донбасі весь 1917 рік, не припиняючись. Восени він отримав ще і антикуркульське спрямування. Селяни вже розпочали самовільне захоплення не тільки поміщицьких земель, а і тих земель, які належали багатшим селянам. Навесні та влітку 1917 р. вже було зрозуміло, що по-перше, селянський рух переживає різке піднесення, по-друге, навіть в умовах відносної стабільності влади ситуація вже вийшла з-під контролю, по-третє, влада вже не могла зволікати з вирішенням земельного питання, бо таке зволікання могло привести до розчарування селян у владі, селянських виступів і заворушень. Ці події вже показали неспроможність уряду придушити селянський рух і стало зрозумілим, що восени цей рух буде тривати, розвиватися і охоплювати ще більше селян, що і сталося.

5 вересня у поміщика Єгініна рішенням Луганського волосного земельного комітету було вилучено 53 десятини землі, які розподілили між селянами (Державний архів Луганської області (ДАЛО), ф. 143п, оп. 3, спр. 18, арк. 2). В цей же день Званівський земельний комітет прийняв рішення про конфіскацію землі відрубників хутора Мар'янівки. 28 вересня селяни Криворізької волості Бахмутського повіту, які орендували сінокосні угіддя у власників хутора Трудове, під керівництвом земельного комітету забрали все скошене сіно. Самовільний розподіл малоземельним і безземельним селянством земель своїх багатих сусідів відбувся і в селах Опатьялівка і Государево-Байрак, де селяни поділили між собою землі місцевих відрубників. Відрубники звернулися зі скаргою до Бахмутської повітової земельної управи, але ні управа, ні повітовий комісар не могли вплинути на селян. На початку жовтня 1917 р. в Покровській та Луганській волостях Бахмутського повіту розпочали самовільні захоплення земель багатих селян безземельними та малоземельними. Так, землі відрубників Луганської волості були розподілені між селянами Луганської та Государево-Байракської волостей. Під час цього переділу відбулися збройні сутички між бідними та багатими селянами. Проти селян були застосовані загони міліції, в результаті чого з'явилися вбиті та поранені.

Враховуючи те, що органи місцевої влади не могли, а можливо й не хотіли припинити самовільні захоплення землі, багаті селяни почали звертатися до МВС Тимчасового уряду. Так 2 жовтня в телеграмі вони просили допомоги від імені 500 відрубних та хуторянських господарств Покровської волості Бахмутського повіту і скаржились, що біднота села Покровського заважає проведенню сільськогосподарських робіт, захоплює зорані землі та знищує озимину (Максимов, 1961, с. 51). Але в цей час органи влади вже абсолютно не контролювали становище на селі, про що свідчать події осені 1917 р.

20 вересня Михайлівський і Хирловський земельні комітети Слов'яносербського повіту, оголосивши недійсними договори, захопили ділянку землі у маєтку Бельгійського акціонерного товариства „Белая”

(Там само). Через кілька днів до них приєдналися селяни Олексіївки, Званівської, Югтевки і відібрали масив землі у 357 десятин, що належали цьому товариству і розподіли його між собою. Селяни заявили оренданторам, що старі контракти є недійсними і заборонили їм обробляти землю. Товариство звернулося зі скаргою у міністерство внутрішніх справ Тимчасового уряду. Звідти надійшов циркуляр губернському комісару: „Вжити рішучих заходів для охорони земель, які належать цьому товариству” (Там само). 4 жовтня селяни захопили господарство анонімого товариства Государево-Байракський рудників, а 25 жовтня Корсунський волосний земельний комітет відібрав 100 десятин землі, що належала Російсько-Бельгійському металургійному товариству (Там само).

Як видно з вищенаведених випадків, селянство Донбасу вже серйозно впливало не тільки на ситуацію в сільському господарстві, але і в промисловості. Нестабільність ситуації на селі вже впливала на загальний стан економіки Донбасу, що, по-перше, гальмувало роботу низки промислових підприємств, по-друге, робило справу деяких фабрикантів збитковою, по-третє, змушувало іноземного інвестора бути обережним на території регіону, що ніяк не сприяло економічному розвитку промисловості Донбасу. Земельне питання, в свою чергу, набувало загальнодержавного значення саме через вплив селянського руху на інші галузі економіки і на загальну ситуацію в країні.

У жовтні Галицинівський волосний комітет захопив 33 десятини землі у священнослужителів села Семенівки на тій підставі, що ця земля самими священиками не обробляється і не є єдиним засобом існування (Там само). Іноді селяни захоплювали не саму землю, а врожай, що був вирощений на ній. Так, наприклад, Іллірійське сільське товариство Слов'яносербського повіту самовільно скосило сіно в маєтку поміщика Тихоновича (ДАЛО, ф. 143п, оп. 3, спр. 18, арк. 2).

Події на Донбасі не були чимось особливим на тлі події в Україні і по всій колишній Російській імперії, де селянство, навіть у так званий період посилення реакції, не припинило боротьби проти поміщиків. Воно не бажало чекати рішення аграрного питання Установчими Зборами. Влітку 1917 р. захоплення поміщицьких земель, сільськогосподарського інвентаря, хліба, худоби набрало масового характеру (Максимов, 1961, с. 37). Підйом селянського руху спостерігався після придушення заколоту Корнілова. На території Донбасу в кожному повіті, а в Бахмутському та Слов'яносербському повітах – майже в кожній волості відбувалися виступи селян проти поміщиків та інших приватних власників (Там само, с. 49).

Селянський рух, беззаперечно, негативно впливав на збір врожаю 1917 р., що в умовах продовольчої кризи та війни погрожувало голодом. Тимчасовий уряд намагався боротися з селянськими самозахопленнями землі та врожаю. Так, 2 вересня 1917 р. МВС

Тимчасового уряду направило циркулярного листа всім губернським та обласним комісарам, в якому зазначалося, що волосні комітети не повинні заважати збору врожаю власникам (Державний архів Донецької області (ДАДО), ф. Р-12046 оп. 1б спр. 1, арк. 43). Але, звісна справа зупинити селянський рух на Донбасі цей циркулярний лист не зміг.

Селянський рух у вигляді селянських виступів і самовільного перерозподілу землі і поміщицького майна мав місце на території трьох повітів та однієї округи. Найбільше виступів відбулося в Бахмутському та Слов'яносербському повітах. Селянські виступи мали місце в Маріупольському повіті та на території Таганрозької округи Обласі Війська Донського.

Аналіз селянського руху в Донбасі дозволяє зробити висновки:

1. Географія селянського руху показує, що найбільш розвинутим він був в найбільш бідніших повітах, але і в відносно заможних частинах Донбасу також мав місце.

2. Селянський рух тривав з весни до осені 1917 р.

3. Метою селянського руху був перерозподіл землі на користь малоземельного і безземельного селянства за рахунок не тільки поміщиків, промислових підприємств, церковних земель, але й багатих селян.

4. Селянський рух розвивався в більшості випадків стихійно, його ніхто не організовував.

5. Місцеві органи влади не могли припинити самозахоплення землі, а іноді навіть самі проявляли ініціативу в таких самовільних розподілах. Центральні органи влади абсолютно не контролювали ситуацію в сільській місцевості Донбасу.

6. Селяни вже не хотіли чекати, коли влада надасть їм землю.

Земельне питання, як видно з подій на селі навесні-восени 1917 р., ставало найголовнішим для селянства Донбасу. Центральна Рада, яка одночасно була виразником як соціалістичних, так і національно-визвольних ідей, пов'язувала вирішення земельного питання з автономією України. До того ж вже з регіонів селяни тиснули на Раду з вимогою перерозподілу землі. У квітні-травні 1917 р. на Катеринославщині та Харківщині відбулося ряд селянських губернських і повітових з'їздів. Насамперед, вони намагалися вирішити земельне питання, але в їх рішеннях майже без винятку містилися вимоги запровадження автономії України, яка уявлялася гарантією майбутнього справедливого земельного перерозподілу (Верстюк, 2003, с. 76). Необхідність перерозподілу землі розуміли і сили, далекі від Центральної Ради, такі як газета „Трудовой союз”, в якій зазначалося: „Всі бажання російського селянства були зосереджені на землі” (Смирнов, 1917). При цьому деякі представники буржуазії були проти включення Донбасу до складу автономії України. Наприклад, великий промисловець М. фон Дітмар різко заперечував включення до складу автономної

України Харківської, Катеринославської, Таврійської та Херсонської губерній (Верстюк, 2003, с. 78).

У результаті, незважаючи на значний вплив українських партій в Донбасі, Центральна Рада навесні та влітку 1917 р. ще не могла закріпитися на сході України, а якщо б і спробувала б це зробити, то швидко відштовхнула від себе селянство Донбасу невирішеним земельним питанням (як пізніше і сталося).

Діяльність українських партій на Донбасі проводилася на тлі цілковитої відсутності будь-якої влади в регіоні. Замість поліції для охорони порядку створювалася міліція, до якої запрошували записуватися студентів (*Хроника*, 1917). Розпочиналося безвладдя ще навесні, а восени вже не працювали багато життєво необхідних установ.

З селянством пов'язаний стан продовольчого постачання в регіоні, яке було погано організованим. Причинами цьому були, на наш погляд, по-перше, загальна дезорганізація органів влади влітку 1917 р., які дуже часто не могли не тільки вилучити, а і навіть взяти на облік необхідну кількість харчів в сільській місцевості Донбасу. Так, весь обмолочений хліб та фураж продовольчі управи намагалися взяти на облік тільки восени 1917 р. (ДАДО, ф. Р-2602, оп. 1, спр. 2, арк. 17). Другою причиною поганої організації продовольчого постачання було звичайне небажання селянства Донбасу здавати харчі за твердими державними цінами. Такі державні ціни в умовах війни призводили до інфляції. Населення і в першу чергу селяни як найбільша на Донбасі соціальна група часто не могли купити речі першої необхідності такі як дрова та вугілля (*Председатель*, 1917). Весняний ентузіазм селянства щодо здачі хліба для армії (*Телеграммы*, 1917), зумовлений Лютневою революцією, швидко згас. В результаті впливу вищенаведених чинників ціни на печений хліб у містах постійно зростали, а вивезення хліба для армії дезорганізовувалося (Семенов, 1917; *Хроника*, 1917).

З цих же причин погіршувалося і постачання хлібу в міста Донбасу. Невисоку якість хлібного постачання можна побачити на прикладі Бахмута, в якому в липні 1917 р. міський голова за примусом населення відмінив хлібні картки (*К нормировке*, 1917), а також на прикладі Костянтинівки, де влітку–восени 1917 року хліб теж купували не по твердих цінах (ДАДО, ф. Р-2602, оп.1, спр. 2, арк. 9). Селянство Донбасу неохоче здавало хліб за твердими цінами 3 карбованці за пуд. Навесні 1917 р. для таких заготівель залучалася навіть міліція (Марченко, 1917), а восени того ж року кожному комісію супроводжувало 20 вершників на чолі з офіцером (*Хроника*, 1917). Саботаж селянством хлібних поставок влітку та восени 1917 р. вже не міг бути придушений органами влади. Тому ради депутатів були змушені вмовляти селян дати хліб робітникам, використовуючи не тільки ім'я революції, але й ім'я Ісуса Христа (ДАДО., ф. Р-2602, оп.1, спр. 2, арк. 16). Збір хліба на теренах Донбасу тривав надто повільно, що визначали органи влади Тимчасового

уряду (*Телеграммы*, 1917). 17 листопада 1917 р. у зверненні всім волосним управам мариупольського повіту наказувалося: „Необхідно зараз, не втрачаючи ані хвилини везти хліб на залізничні станції для відправки на фронт...” (ДАДО, ф. 110, оп. 1, спр. 133, арк. 19). Але хліб, який збирався на селі, дуже часто нікуди не відправлявся, бо, наприклад у Маріуполі 16 листопада службовці міського продовольчого комітету припинили працювати. Газета „Приазовський край” мотивувала це фізичною неможливістю продовжувати роботу (*Воззвание*, 1917). Був відсутній лад і у виробництві та зберіганні винно-горілчаних виробів (ДАДО, ф. 110, оп. 1, спр. 136, арк. 5). Пізніше, вже на початку 1918 р. безлад в цій галузі тільки посилювався, а прибутки з неї стало неможливо контролювати (Там само, арк. 8).

На тлі такого безладдя Центральна Рада теоретично могла досить швидко розбудувати свої структури в Донбасі, так, як це зробили більшовики. Невирішене земельне питання сприяло зростанню популярності як більшовиків, так і Центральної Ради.

Таким чином, наприкінці 1917 р. в сільській місцевості Донбасу склалася досить непроста ситуація, зумовлена, по-перше, невирішеним земельним питанням; по-друге, сильним селянським рухом і дуже серйозним потенціалом цього руху, використання якого могло змінити політичне становище в Донбасі на користь тієї чи іншої політичної сили; по-третє, активністю більшовиків; по-четверте, неспроможністю Центральної Ради створити життєздатні структури в Донбасі, що було для неї абсолютно необхідним кроком до проголошення своєї влади на території Донбасу. Органи влади на теренах Донбасу наприкінці 1917 р. не сприймали серйозно Центральну Раду, що добре видно на прикладі звернення Маріупольської повітової земської управи від 12 листопада 1917 р. Про III універсал там і не йшлося, а, значить, цей програмний документ Центральна Рада не змогла донести до населення Донбасу. Він лишився просто непоміченим органами влади, яких більше хвилювало постачання хлібу для армії (Там само, спр. 133, арк. 20).

У період з березня по листопад 1917 р. селянство Донбасу стало серйозною силою, яку вже не можна було ігнорувати. Селянський рух на теренах Донбасу ще не досяг належного ступеня самоорганізації, як в 1919–1920 рр., але вже політичним силам, які планували взяти Донбас під свій контроль треба було або використати селянський рух на своєму боці в військово-політичній боротьбі, або нейтралізувати його, що і будуть намагатися зробити більшовики в період збройної боротьби з Центральною Радою на теренах Донбасу наприкінці 1917 – на початку 1918 рр.

У подальшому планується дослідження українського національного відродження на території сучасних Донецької та Луганської областей в 1917–1918 рр. та позиції селянства Донбасу в умовах першої спроби більшовиків використати сепаратистську карту,

створивши Донецько-Криворізьку Радянську республіку. Ці напрями досліджень можна вважати перспективними і актуальними в сучасних умовах.

Список використаної літератури

1. Афонин Ю. В. Расстановка классовых и партийно-политических сил в Донбассе в период подготовки и проведения социалистической революции (март 1917 г. – март 1918 г.): дис. ... канд. ист. наук : 07.00.01. Киев, 1990. 239 с. **2. Верстюк В. Ф.** Український національно-визвольний рух (березень – листопад 1917 р.). *Український історичний журнал*. 2003. № 3. С. 63–81. **3. Воззвание** служащих продовольственного комитета. *Приазовский край*. 1917. № 275. С. 4. **4. Державний архів** Донецької області (ДАДО). Ф. 110. Оп. 1 Спр. 133. 23 арк. **5. ДАДО.** Ф. 110. Оп. 1 Спр. 136. 67 арк. **6. ДАДО.** Ф. Р-1204. Оп. 1 Спр. 1. 131 арк. **7. ДАДО.** Ф. Р-2602. Оп. 1 Спр. 2. 27 арк. **8. Державний архів** Луганської області. Ф. 143п. Оп. 3. Спр. 18. 34 арк. **9. К нормировке** потребления хлеба. *Голос социал-демократа*. 1917. № 5. С. 1. **10. Максимов О. М.** Селянство Донбасу в 1917 р. Сталіно: Облвидав, 1961. 68 с. **11. О военном** положении и организации власти. *Приазовский край*. 1917. № 269. С. 3. **12. Марченко П.** Жертвуйте для армии. *Народное дело*. 1917. № 9. С. 3. **13. Председатель** Бахмутского горпродкома Ревякин. Объявление Бахмутского городского продовольственного комитета. *Трудовой союз*. 1917. № 23. С. 1. **14. Смирнов П.** Не попустим. *Трудовой союз*. 1917. № 23. С. 2. **15. Семенов.** Хроника. Продовольственное дело. *Приазовский край*. 1917. № 267. С. 3. **16. Таганрог.** Обеспечение города продуктами. *Приазовский край*. 1917. № 267. С. 4. **17. Телеграммы.** Снабжение хлебом. *Приазовский край*. 1917. № 62. С. 1. **18. Хроника** исторических дней. Милиция. *Приазовский край*. 1917. № 275. С. 4.

References

1. Afonin, Yu. V. (1990). Rasstanovka klassovyh i partijno-politicheskikh sil v Donbasse v period podgotovki i provedeniya socialisticheskoy revolyucii (mart 1917 g. – mart 1918 g.) [The alignment of class and party-political forces in the Donbass during the preparation and conduct of the socialist revolution (March 1917 – March 1918)]. *Candidate's thesis*. Kiev [in Russian]. **2. Verstiuk, V. F.** (2003). Ukrainskyi natsionalno-vyzvolnyi rukh (berezen – lystopad 1917 r.) [Ukrainian national liberation movement (March – November 1917)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 3, 63-81 [in Ukrainian]. **3. Vozzvanie** sluzhashchih prodovol'stvennogo komiteta [Appeal of the employees of the food committee]. (1917). *Priazovskij kraj – Priazovsky region*, 275, 4 [in Russian]. **4. Derzhavnyi** arkhiv Donetskoi oblasti [State Archives of Donetsk Region]. (DADO). F. 110. Op. 1 Spr. 133. 23 ark. [in Russian]. **5. DADO.**

F. 110. Op. 1. Spr. 136. 67 ark. [in Russian]. **6. DADO.** F. R-1204. Op. 1 Spr. 1. 131 ark. [in Russian]. **7. DADO.** F. R-2602. Op. 1. Spr. 2. 27 ark. [in Russian]. **8. Derzhavnyi** arkhiv Luhanskoi oblasti [State Archives of Luhansk Region]. F. 143p. Op. 3. Spr. 18. 34 ark. [in Russian]. **9. K normirovke** potrebleniya hleba [To the rationing of bread consumption]. (1917). *Golos social-demokrata – The voice of the Social Democrat*, 5, 1 [in Russian]. **10. Maksimov, O. M.** (1961). Selyanstvo Donbasu v 1917 r. [The peasantry of Donbass in 1917]. Stalino: Oblvidav [in Ukrainian]. **11. O voennom** polozhenii i organizacii vlasti [On martial law and the organization of power]. (1917). *Priazovskij kraj – Priazovsky region*, 269, 3 [in Russian]. **12. Marchenko, P.** (1917). Zhertvujte dlya armii [Sacrifice for the army]. *Narodnoe delo – People's business*, 9, 3 [in Russian]. **13. Predsedatel'** Bahmutskogo gorprodkoma Revyakin. Ob"yavlenie Bahmutskogo gorodskogo prodovol'stvennogo komiteta [Chairman of the Bakhmut City Executive Committee Revyakin. Announcement of the Bakhmut City Food Committee]. (1917). *Trudovoj soyuz – Labor union*, 23, 1 [in Russian]. **14. Smirnov, P.** (1917). Ne popustim [We will not let go]. *Trudovoj soyuz – Labor union*, 23, 2 [in Russian]. **15. Semenov.** (1917). Hronika. Prodovol'stvennoe delo [Chronicle. Food business]. *Priazovskij kraj – Priazovsky region*, 267, 3 [in Russian]. **16. Taganrog.** Obespechenie goroda produktami [Taganrog. Providing the city with food]. (1917). *Priazovskij kraj – Priazovsky region*, 267, 4 [in Russian]. **17. Telegrammy.** Snabzhenie hlebom [Telegrams. Bread supply]. (1917). *Priazovskij kraj – Priazovsky region*, 62, 1 [in Russian]. **18. Hronika** istoricheskikh dnei. Miliciya [Chronicle of historical days. Police]. (1917). *Priazovskij kraj – Priazovsky region*, 275, 4 [in Russian].

Даценко А. С. Селянський рух на Донбасі в березні – листопаді 1917 р. та його вплив на економічне та внутрішньополітичне становище регіону

У статті проведено дослідження подій в сільській місцевості Донбасу з березня по листопад 1917 р. Автором висвітлено особливості селянського руху на Донбасі, спрямованого на вирішення земельного питання з метою перерозподілу землі та майна на свою користь. Географічно описані в статті події охоплюють територію Донецької та Луганської областей в кордонах 2013 р. В статті досліджені основні події, пов'язані із селянськими виступами. Автор наголошує на тому, що селянський рух мав місце на всій території регіону, але найбільш розвинутим він був в найбідніших повітах, він мав на меті перерозподіл землі на користь малоземельного і безземельного селянства за рахунок не тільки поміщиків, промислових підприємств, церковних земель, але й багатих селян, розвивався в більшості випадків стихійно, і в умовах весни-осені 1917 р. не міг бути придушений тодішньою владою. Автор робить висновок, що ситуація в сільській місцевості Донбасу серйозно впливала на продовольче забезпечення міст та армії, на зростання цін на

товари першої необхідності і навіть на інвестиційну привабливість регіону. Селянство Донбасу вже чинило спротив політиці Тимчасового Уряду в переважно в пасивній, а іноді і в активній формах. Будь-які політичні сили, які планували розповсюдити свою владу на Донбас, вже були повинні рахуватися з позицією селянства краю.

Ключові слова: селянство, селянський рух, перерозподіл землі, земельне питання.

Даценко А. С. Крестьянское движение в Донбассе в марте – ноябре 1917 г. и его влияние на экономическое и внутривнутриполитическое положение региона

В статье проведено исследование событий в сельской местности Донбасса с марта по ноябрь 1917 г. Автором отражены особенности крестьянского движения на Донбассе, направленного на решение земельного вопроса с целью перераспределения земли и имущества в свою пользу. Географически описанные в статье события охватывают территорию Донецкой и Луганской областей в границах 2013 г. В статье исследованы основные события, связанные с крестьянскими выступлениями. Автор подчеркивает, что крестьянское движение имело место на всей территории региона, но наиболее развитым оно было в беднейших уездах, он имел целью перераспределение земли в пользу малоземельного и безземельного крестьянства за счет не только помещиков, промышленных предприятий, церковных земель, но и богатых крестьян, развивавшихся в большинстве случаев стихийно, и в условиях весны-осени 1917 г. не мог быть подавлен тогдашней властью. Автор делает вывод, что ситуация в сельской местности Донбасса серьезно влияла на продовольственное обеспечение городов и армии, рост цен на товары первой необходимости и даже на инвестиционную привлекательность региона. Крестьянство Донбасса уже сопротивлялось политике Временного Правительства в преимущественно в пассивной, а иногда и в активной формах. Любые политические силы, планировавшие распространить свою власть на Донбасс, уже должны были считаться с позицией крестьянства края.

Ключевые слова: крестьянство, крестьянское движение, перераспределение земли, земельный вопрос.

Datsenko A. S. Peasant movement in the Donbass in March – November 1917 and its impact on the economic and internal political situation in the region

The article studies the events in the countryside of Donbass from March to November 1917. The author reflects the peculiarities of the peasant movement in Donbass, aimed at solving the land issue in order to redistribute land and property in their favor. The events geographically described in the article cover the territory of Donetsk and Luhansk regions within the

boundaries of 2013. The article examines the main events associated with peasant uprisings. The author emphasizes that the peasant movement took place throughout the region, but it was most developed in the poorest counties; he aimed to redistribute land in favor of land-poor and landless peasants at the expense of not only landlords, industrial enterprises, church lands, but also rich peasants. developing in most cases spontaneously, and in the conditions of spring-autumn 1917 could not be suppressed by the then power. The author concludes that the situation in the rural areas of Donbass seriously affected the food supply of cities and the army, the rise in prices for essential goods, and even the investment attractiveness of the region. The peasantry of Donbass has already resisted the policy of the Provisional Government in predominantly passive and sometimes active forms. Any political forces planning to extend their power to Donbass already had to reckon with the position of the region's peasantry.

Key words: peasantry, peasant movement, land redistribution, land issue.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2021 р.

Прийнято до друку 24.11.2021 р.

Рецензент – д. і. н., проф. Набока О. В.